

De lichenologische najaarsexkursie van 1995 naar Ameland (prov. Friesland)

P.P.G. v.d. Boom & A. Aptroot

The September field meeting of 1995, of the Dutch Bryological and Lichenological Society, was held on the Waddensea-island of Ameland. 155 taxa of lichens and 3 lichenicolous fungi have been recorded. *Stigmidium marinum* is shown to represent a distinct lichen species. *Caloplaca chlorina* seems to be the correct name for what was called *Caloplaca isidiigera*. The saxicolous *Lecania inundata* was found as an epiphyte in the Netherlands for the first time. The lichenicolous fungi *Hobsonia christiansenii* and *Syzygospora physciacearum* are found for the first time in the Netherlands. Dr. P. Diederich is thanked for the identification of some lichenicolous fungi and Dr. A. Vězda for sending type material of *Caloplaca isidiigera* on loan.

Inleiding

Op vrijdag 15 september kwamen 4 lichnologen in het donker en in de regen aan op zuidelijk deel van camping Duinoord. Dat in dit deel van de camping de sanitaire voorzieningen waren afgesloten was enigszins hinderlijk, maar de ideale weersomstandigheden van de twee excursie dagen, zaterdag en zondag en het enthousiasme van de groep deed het kleine ongemak snel vergeten. De vijfde lichnoloog, Kok van Herk sloot zich zaterdag bij de groep aan.

De excursies

De eerste dag werd de oostelijke helft van het eiland bezocht, met als meest oostelijk deel de eendekooi, nabij Buren. Van *Acer pseudoplatanus* werd o.a. verzameld *Physconia distorta* en *Xanthoria candelaria* met apotheciën. Ook troffen we een put aan, die was omgeven met turfblokken. Op de turf groeide massaal, mooi ontwikkelde *Micarea prasina*. De begraafplaats van Nes was interessant vanwege de drie parasieten die we er vonden. *Lichenodiplis lecanorae*, die in de apothecia van *Lecanora cf. hageni* groeide was volgens de checklist (Brand & al. 1988) tot dusver alleen van de vorige

eeuw bekend. *Hobsonia christiansenii* groeide er op *Physcia tenella* samen met *Syzygospora physciacearum*. Deze laatste is een onlangs beschreven heterobasidiomycete en blijkt een zeer algemene cosmopolitische soort te zijn (pers. comm. P. Diederich). Op het schuurtje van de begraafplaats vonden we *Opegrapha mougeotii*, een soort die in 1987 voor het eerst in ons land werd gevonden op mergel, in Zuid-Limburg. Inmiddels is deze soort van een vijftal plaatsen bekend.

De waddenzee-dijk bij Kooigrie leverde de massaal groeiende *Stigmidium marinum* op. Daarvan is een grote collectie van gele baksteen verzameld. Na een nauwkeurig onderzoek door de tweede auteur is de conclusie, dat dit een autonoom licheen moet zijn en niet een parasiet zoals tot nu toe werd aangenomen. Het thallus bevat altijd dezelfde algen en er is geen enkele reden om aan te nemen dat het thallus van een ander licheen is. Bovendien komt er ter plekke (en in de rest van Nederland) geen licheen voor met zo'n thallus.

Op de Oude Veerdam, langs de Waddenzee, ten zuiden van Nes, vonden we *Verrucaria latericola*, een soort die in ons land alleen nog maar van Vlieland bekend was (v.d.Boom & al. 1994). De laatste dijk die we dit najaarsweekend bezochten was die van de Stroomlijndam en hier vonden we evenals op alle andere bezochte dijken *Stigmidium marinum*, ook hier weer massaal. *Caloplaca thalincola*, bekend van de dijk langs De Kom op Terschelling vonden we hier op basalt. Op plastic langs de dijk groeide diverse lichenen, o.a. *Rinodina gennarii* en *Caloplaca flavocitrina*. Via een tocht door de duinen bij Ballum en langs de noord-zijde van het eiland werd de excursie van deze eerste dag afgesloten met de vondst van *Vezdaea aestivalis*, die massaal groeide op een beschaduwde steilkantje.

Alvorens het westelijk deel van het eiland te bezoeken, begon zondag in alle vroegte de excursie in het toeristische Nes. Alle iepen van de Rixt van Doniastraat en Reeweg werden bekeken. Opvallend waren de normaliter saxicole soorten op de boomvoeten: *Caloplaca chlorina* en *C. flavocitrina* werden beide epifytisch en fertiel gevonden. De epifytische *Caloplaca chlorina* vertoonde overgangen tussen isidieuze en niet-isidieuze, meer schubbige vormen. *C. chlorina* wordt daarom hier opgevat inclusief het materiaal wat *C. isidiigera* wordt genoemd. Al het Nederlandse materiaal en ook het type van *C. isidiigera*, wat ons bereidwillig te leen is gestuurd door Dr. A. Vězda, behoort vrijwel zeker tot *C. chlorina*. Ook fertiel was er *Physconia grisea*, een soort die nogal variabel is en in het veld gemakkelijk met de ertussen groeiende *P. perisidiosa* kan worden verwisseld. Vervolgens werden de bomen van Ballum bekeken en *Caloplaca luteoalba*, die al eerder voor het eiland was opgegeven (Brand 1979) groeide er nog steeds. Bovendien troffen we op dezelfde boom een massaal groeiende *Lecanora* aan, welke *L. inundata* bleek te zijn.

Deze soort was tot nu toe in ons land alleen bekend als epiliet, groeiende op zowel kalkhoudend als kalkarm gesteente. De begraafplaats van Ballum leverde met *Lepraria lesdainii* een eerste vondst van deze soort voor de waddeneilanden op.

Het meest westelijke punt waar we schelpenpaadjes bekeken was de Hollumerduinen. We vonden er *Collema crispum* en *C. limosum*, maar *Leptogium* soorten hebben we hier niet kunnen ontdekken, evenmin op andere plaatsen tijdens de tocht door de duinen. De meest interessante vondst in de duinen was die van *Arthonia ligniaria*. Het is een zeer klein licheen, met apotheciën van c. 0,15 mm, dat terrestrisch groeide op strooisel. Slechts eenmaal is deze eerder in Nederland (N-Brabant) gevonden (v.d. Boom & al. 1994). De vlierstruiken die zeer verspreid werden aangetroffen vooral in het noord-westelijk deel van het eiland, leverden niet het gewenste resultaat op. Erg algemeen waren er *Lecanora hageni* en *Micarea nitschkeana* en een steriele korst waarbij éénmaal apotheciën werden gevonden, zodat we hem konden determineren als *Bacidina delicata*.

Het totaal van deze tweedaagse excursie komt uit op 155 lichenen soorten en 3 lichenicole fungi. De lijst voegt diverse nieuwe soorten toe aan wat eerder bekend was van het eiland.

Literatuur

- Brand, M. 1979. Aanvullingen en verbeteringen voor de lichenenflora van Ameland en Vlieland. *Buxbaumia* 8: 42-47.
- Brand, A.M., A. Aptroot, A.J. de Bakker & H.F. van Dobben. 1988. De standaardlijst van de Nederlandse korstmossen. KNNV-Wetenschappelijke mededeling 188.
- Boom, P.P.G. van den, A.M. Brand & A. Aptroot. 1994. Aanvullingen en wijzigingen in de Standaardlijst van de Nederlandse Korstmossen II. *Gorteria* 20:89-99.

Locaties

16 september 1995

- 1 N van Nes, Duinoord, duingebied met *Crataegus*, *Picea* en *Prunus*, langs *Pinus nigra* en *Pinus mugo* bos, beton op camping. Km-blok: 2-41-31. Coörd.: 180.3-607.7.
- 2 O van Nes, begraafplaats, op baksteen van schuurtje. Km-blok: 2-41-42. Coörd.: 181.0-606.9.
- 3 O van Nes, begraafplaats, op grafstenen van beton, baksteen of graniet. Km-blok: 2-41-42. Coörd.: 181.0-606.9. 4 = O van Nes, begraafplaats, op baksteen muur. Km-blok: 2-41-42. Coörd.: 181.0-606.9.
- 5 O van Nes, begraafplaats, met *Acer*. Km-blok: 2-41-42. Coörd.: 181.0-606.9.
- 6 O van Buren, Kooiuiduin, eendekooi met *Acer* en rand van turf. Km-blok: 2-42-31. Coörd.: 185.2-607.2.
- 7 O van Buren, Kooigrie, Waddenzee-dijk, met basalt en baksteen. Km-blok: 2-42-41. Coörd.: 185.8-606.7.
- 8 Z van Nes, Oude Veerдам, Waddenzee-dijk met basalt. Km-blok: 2-42-51. Coörd.: 180.8-605.8.
- 9 OZO van Ballum, Stroomlijndam, Waddenzeedijk. Km-blok: 1-48-53. Coörd.: 177.1-605.5.
- 10 ONO van Ballum, Roosduinen (N-side) schelpen langs pad en beton op de grond. Km-blok: 1-48-32. Coörd.: 176.7-607.4.
- 11 ONO van Ballum, Roosduinen, grens van smal *Quercus* bosje, met vergraste heide, *Sorbus* en afgestorven *Rubus*. Km-blok: 1-48-42. Coörd.: 176.0-606.9.
- 12 ONO van Ballum, Roosduinen (NO zijde), duingebied langs pad met asfalt. Km-blok: 1-48-32. Coörd.: 176.9-607.8.
- 13 NO van Ballum, Zwanewaterduinen, open duingebied, terrestrisch. Km-blok: 1-48-32. Coörd.: 176.8-607.7.
- 14 NO van Ballum, Zwanewaterduinen, duingebied, op overhangend duinzand langs pad. Km-blok: 1-48-33. Coörd.: 177.8-607.9.
- 15 NO van Ballum, N van Nes, 300m O van Kooihuis, op steilkantje van duinzand langs pad. Km-blok: 1-48-35. Coörd.: 179.8-607.9.

17 september 1995

- 16 Nes, *Ulmus* in Rixt van Doniastraat en Reeweg. Km-blok: 2-41-41. Coörd.: 180.5-606.6.
- 17 Ballum, *Ulmus* in het dorp. Km-blok: 1-47-45. Coörd.: 174.9-606.5.
- 18 Ballum, begraafplaats, met bakstenen muur. Km-blok: 1-48-41. Coörd.: 171.0-607.0.
- 19 Hollum, Hollumerduinen, terrestrisch langs pad

van schelpen. Km-blok: 1-47-32. Coörd.: 171.5-607.4

- 20 Hollum, Hollumerduinen, duingebied, langs pad. Km-blok: 1-47-32. Coörd.: 171.9-607.4.
- 21 Hollum, Hollumerduinen, open duingebied langs pad. Km-blok: 1-47-32. Coörd.: 171.9-607.7.
- 22 Hollum, Lange Duinen, bosje met *Sambucus* struiken en *Hippophae*, ten zuiden van pad. Km-blok: 1-47-33. Coörd.: 172.7-607.9.
- 23 Hollum, Lange Duinen, verspreide *Sambucus* struiken, ten noorden van pad. Km-blok: 1-47-24. Coörd.: 173.6-608.1.

Legenda bij de soortenlijst

A	<i>Acer</i>	c	beton, cement etc.
Al	<i>Alnus</i>	b	baksteen
Cr	<i>Crataegus</i>	f	fertiel
Fr	<i>Fraxinus</i>	h	hout
Hi	<i>Hippophae</i>	p	stomp
Pic	<i>Picea</i>	s	kalkarm gesteente
Pin	<i>Pinus</i>	t	terrestrisch
Pr	<i>Prunus</i>		
Q	<i>Quercus</i>		
S	<i>Sambucus</i>		
So	<i>Sorbus</i>		
U	<i>Ulmus</i>		

(A), (B), (H), (S) in herbarium van resp. A. Aptroot, P. v.d. Boom, K. v. Herk en L. Spier.

Soortenlijst

<i>Acarospora fuscata</i>	3s
<i>Anisomeridium nyssaegenum</i>	16U(A) 23S(A)(B)
<i>Arthonia ligniaria</i>	21t(B)
<i>Arthopyrenia punctiformis</i>	1Cr(B) 11AI(A)(S)
<i>Bacidia caligans</i>	22S(cf.)(B)
<i>Bacidia rubella</i>	16U(A)(B)
<i>Bacidina delicata</i> (Larbal. ex Leighton) V. Wirth & Vězda	23S(A)
<i>Buellia griseovirens</i>	6A 16U 23S(A)
<i>Buellia punctata</i>	1Pin 3s 5A 6A 11Q 16U(A) 17U 22Hi, S
<i>Caloplaca chlorina</i>	16U(f(A)(B)(H)(S) 17U(f(A)(B)(H)
<i>Caloplaca citrina</i>	1c 2c 3c 4c 6A 9c(B) 9 op plastic(A) 9c(A) 16U(f(A)(H) 17U(A)(S) 18c
<i>Caloplaca flavescens</i>	4b 18b
<i>Caloplaca flavocitrina</i>	9(op plastic)(A) 9c(A) 12asfalt 16U(f(A)(B)
<i>Caloplaca flavovirescens</i>	9b, c(A) 11c
<i>Caloplaca holocarpa</i>	18c (cf.)
<i>Caloplaca lithophila</i>	1c 3c
<i>Caloplaca luteoalba</i>	17U(A)(B)(H)(S)
<i>Caloplaca marina</i>	7b, s(A)(H)
<i>Caloplaca ruderum</i>	2b 3b
<i>Caloplaca salina</i>	7c, b, s(A)(H)(S) 8s 9s(A)
<i>Caloplaca saxicola</i>	3c
<i>Caloplaca tegularis</i>	2b
<i>Caloplaca thallicola</i>	9s(A)(B)(H)(S)
<i>Candelaria concolor</i>	16U 17U(A)
<i>Candelariella aurella</i>	1c 3c 19c
<i>Candelariella reflexa</i>	17U(B)
<i>Candelariella vitellina</i>	3s 16U
<i>Cetraria aculeata</i> (Schreber) Fr.	12t
<i>Cetraria muricata</i> (Ach.) Eckf.	12t(H)
<i>Cladina arbuscula</i>	1t 11t 12t(H)
<i>Cladina portentosa</i>	1t 11t 12t(H)
<i>Cladonia cervicornis</i> ssp. <i>cervicornis</i>	1t 12t
<i>Cladonia chlorophaea</i>	1Pin
<i>Cladonia coccifera</i>	1t 11t 12t
<i>Cladonia coniocraea</i>	11t 12t 17U
<i>Cladonia cornuta</i>	1t(A)(B)
<i>Cladonia fimbriata</i>	1t 11t 22Hi
<i>Cladonia floerkeana</i>	11t 12t 21t(A)
<i>Cladonia foliacea</i>	1Pin(cf.)(A) 1t
<i>Cladonia furcata</i> ssp. <i>furcata</i>	1t 11t 12t(H)
<i>Cladonia glauca</i>	1t 12t
<i>Cladonia gracilis</i>	12t
<i>Cladonia humilis</i>	1t 14t
<i>Cladonia macilenta</i>	11t 12t
<i>Cladonia merochlorophaea</i> var. <i>meroch.</i>	1t(B) 12t
<i>Cladonia ramulosa</i>	1Pin 12t 22Hi
<i>Cladonia rangiformis</i>	12t(H)
<i>Cladonia scabriuscula</i>	1t 12t
<i>Cladonia subulata</i>	1t
<i>Cladonia uncialis</i> ssp. <i>biuncialis</i>	12t
<i>Cliostomum griffithii</i>	2b 5A 6S 9S 11AI 16U(S) 17U

<i>Collema crispum</i>	19t(A)(S)
<i>Collema limosum</i>	19t(A)(B)(H)
<i>Collema tenax</i>	10t(B)(H)(S)
<i>Dimerella pineti</i>	6A(B) 10t(H)
<i>Diplocicia canescens</i>	2b 3b 5A 6S 16U 17U 18U
<i>Diplotomma ambiguum</i>	2b 18b
<i>Diplotomma chlorophaeum</i>	8s(A)
<i>Evernia prunastri</i>	5A 6A 11Q 17U 22Hi
<i>Hobsonia christiansenii</i> Brady & D. Hawksw.	3 on <i>Physcia</i> (A)(B)
<i>Hyperphyscia adglutinata</i>	6A(A)(S) 16U(B) 17U(f)(A)(B)(S)
<i>Hypogymnia physodes</i>	1Pin 11Q 22Hi
<i>Hypogymnia tubulosa</i>	5A(A)(B) 22Hi
<i>Lecania cyrtella</i>	6A(B) 16U(B)(H)(S) 17U(B) 22Hi
<i>Lecania erysibe</i>	2c 4b(B)
<i>Lecania inundata</i>	16U(A) 17U(A)(B)(H)
<i>Lecania rabenhorstii</i>	2c 3c 4b 7b(A)
<i>Lecanora albescens</i>	1c 2c 3c 18c
<i>Lecanora campestris</i>	2b 3b 4b 18b
<i>Lecanora carpinea</i>	5A 11So 17U 18A(S)
<i>Lecanora chlarotera</i>	5A 11Q 16U 17U 18A 22S
<i>Lecanora conferta</i>	2b
<i>Lecanora conizaeoides</i>	1Pin 11Cr 22S
<i>Lecanora crenulata</i>	2c 3c 18c
<i>Lecanora dispersa</i>	1c 2c 3b 4b 7b(A) 9(op plastic)(A) 12 16U(A) 17U 18c
<i>Lecanora expallens</i>	1Pr 2b 5A 6A 11Q 16U 17U 22S
<i>Lecanora hageni</i>	1Pic(A)(B) 1Pin(A) 1c 3b 6S 7b 11Q 12 16U(A,B) 17U 22S(A)(B) 23S(A)
<i>Lecanora helicopsis</i>	7b, s(A)(B)(H) 8s 9s(A)
<i>Lecanora horiza</i>	2b 16U(S) 17U(A)(H)(S)
<i>Lecanora pulicaris</i>	6A(A) 17U(A)(B)
<i>Lecanora saligna</i>	1Pr 22S(B) 22Hi(A)
<i>Lecanora sulphurea</i>	4b
<i>Lecanora symmicta</i>	1Pr 1Pin(A) 11Cr 22Hi, S
<i>Lecidella elaeochroma</i>	2b 5A 6S 11So 15U 16U(S) 22S
<i>Lecidella elaeochroma</i> f. <i>soralifera</i>	5A 16U(S) 8(Fr)(A)
<i>Lecidella flavosorediata</i>	17U(A)(B)
<i>Lecidella scabra</i>	2b 3b 4b 16U(f)(A)(H)(S) 17U(S)
<i>Lecidella stigmatea</i>	1c 1Cr
<i>Lepraria incana</i>	1Cr 5A 6A 16U 17U(B)
<i>Lepraria lesdainii</i>	18c(A)(B)(H)
<i>Lepraria rigidula</i>	16U(A)(B)
<i>Leproloma vouauxii</i>	16U(A)(B)(H)
<i>Lichenodiplis lecanorae</i>	3 on <i>Lecanora</i> (B)
<i>Micarea lignaria</i>	21 on <i>Cladonia</i> sp. (A)
<i>Micarea nitschkeana</i>	1Cr(B) 11Rubus(A)(B) 22S(A)(B)
<i>Micarea prasina</i>	1Pin 6h, turf(A)(B)(H)(S) 11Q(B)
<i>Opegrapha atra</i>	5A 6A(A) 16U(A)(B) 17U(cf.)(A)(S)
<i>Opegrapha mougeotii</i>	2b(A)(B)
<i>Opegrapha niveoatra</i>	6A(B)(S) 16U(H)(S) 17U(S)
<i>Opegrapha saxatilis</i>	2b(A) 4b(A) 18b
<i>Opegrapha varia</i>	17U(A)(H)(B)
<i>Opegrapha vulgata</i>	6A(A)(H) 16U(A)(B)
<i>Parmelia acetabulum</i>	6A 16U 17U
<i>Parmelia omphalodes</i>	3s(A)
<i>Parmelia subaurifera</i>	1Q 1Pr 5A 6A 17U 22Hi, S

<i>Parmelia subrudecta</i>	16U 17U
<i>Parmelia sulcata</i>	1Pr 4b 5A 6A 11Al 16U 22Hi,S
<i>Peltigera didactyla</i>	19t
<i>Peltigera rufescens</i>	10t 12t 19t 20t
<i>Pertusaria albescens</i>	16U(S)
<i>Phaeophyscia nigricans</i>	3c
<i>Phaeophyscia orbicularis</i>	3b 5A 16U(f)(H)(S) 17U
<i>Phlyctis argena</i>	16U
<i>Physcia adscendens</i>	2b 3b 5A 8s 16U 17U
<i>Physcia caesia</i>	3c 16U 17U
<i>Physcia dubia</i>	3s 16U
<i>Physcia tenella</i>	3b 5A 6A 16U 17U 18b 22S(H)
<i>Physconia distorta</i>	6A(B)(S)
<i>Physconia enteroxantha</i>	16U 17U(S)
<i>Physconia grisea</i>	16U(f)(A)(B)(S) 17U(B)(H)
<i>Physconia perisidiosa</i>	16U(A)(H) 17U(A)(B)(H)
<i>Placynthiella icmalea</i>	1t 11t 12t 19t(H) 21 on tile(A)
<i>Placynthiella oligotropha</i>	1t(A) 11t
<i>Placynthiella uliginosa</i>	1t(B) 11t
<i>Placynthium nigrum</i>	3c
<i>Polysporina simplex</i>	3s(A)(B)
<i>Porina chlorotica</i>	4b(A)(B)
<i>Pyrrhospora quercea</i>	16U
<i>Ramalina farinacea</i>	3s 5A(A) 6A 16U 17U 18A 22S
<i>Ramalina fastigiata</i>	5A 6A 16U 17U 18A
<i>Ramalina polymorpha</i>	2b(A)
<i>Rinodina gennarii</i> s.l.	2c 3c 7b,s(A) 8s(A) 9(op plastic)(A)(S) 16U(A)(B)(H)(S) 17(A)(S)
<i>Sarcogyne regularis</i>	1c
<i>Scoliciosporum chlorococcum</i>	22S(A)(B)
<i>Scoliciosporum umbrinum</i>	3s
<i>Stigidium marinum</i>	7b,s,c(A)(B)(H) 9s(A)(B)
<i>Strangospora pinicola</i>	22Hi(A)
<i>Szygospora physciacearum</i> Diederich	3 on <i>Physcia</i> (A)(B)
<i>Tephromela atra</i>	2b
<i>Trapeliopsis granulosa</i>	11t 12t
<i>Verrucaria acrotella</i>	3c(A)(B)
<i>Verrucaria erichsenii</i>	7c(A)
<i>Verrucaria glauca</i>	19b(A)
<i>Verrucaria latericola</i>	8s(A)(B)(H)(S)
<i>Verrucaria macrostoma</i>	3b
<i>Verrucaria maculiformis</i>	9b(A)(B) 10(B) 20(B)
<i>Verrucaria maura</i>	7s(B)(H)
<i>Verrucaria mucosa</i>	9s(A)(H)
<i>Verrucaria muralis</i>	1c 2c(B) 9b 18c 19c(A)
<i>Verrucaria nigrescens</i>	1c 19c
<i>Veizdaea aestivalis</i>	15t(A)(B)(H)(S)
<i>Vouauxiella lichenicola</i>	16U(A) 18A(B); on <i>Lecanora</i>
<i>Xanthoria calcicola</i>	8s 16U 17U(H)
<i>Xanthoria candelaria</i>	3s(f)(A) 6A(f)(A) 16U(A) 17U(A)
<i>Xanthoria parietina</i>	2b 3b 6S 7s 8s 9s 11Q 12 16U 17U 18b 22S
<i>Xanthoria polycarpa</i>	1Pic 5A 6A 11Al,Q 16U 17U 22Hi,S